

*Івах Марія, студентка гр. ПП-12,
юридичного факультету, ТНЕУ*

ІДЕЯ СВОБОДИ В КОНТЕКСТІ ПОВУДОВИ ПРАВОВОГО СУСПІЛЬСТВА

Постановка проблеми. Ідея свободи є однією з найважливіших в контексті розвитку цивілізації. Цю думку можна простежити в тексті преамбули проекту Договору про запровадження Конституції для Європи, в якій констатується: «Європа є континентом, що його мешканці ... виплекали впродовж століть вартості, що є підвалинами гуманізму: рівність людей, свободу, шанування розуму...» [1]. Зробивши аналіз термінів «свобода» і «правове суспільство», можна дійти висновку, що вони є майже тотожними а кожна історична епоха має власні підходи до трактування свободи, а проблема втілення її у праві залишається дискусійною.

Мета дослідження: дослідити розвиток людської свободи в контексті побудови правового суспільства. А також комплексно і по-філософськи дослідити свободу людини.

Об'єктом дослідження є свобода і право як елементи громадянського суспільства.

Предметом дослідження є теоретичний та правовий аналіз свободи в праві й суспільстві.

Стан дослідження проблеми. Дослідження філософського, а також правового аспектів категорії свободи проводять багато сучасних учених, які є представниками різних галузей наук. Серед найвагоміших можна виділити роботи С. С. Алексєєва, М. В. Баглая, О. О. Бандури, І. Берліна, О. В. Гришук, В. В. Дудченко, О. А. Івакіна, Д. А. Керімова, А. А. Козловського та ін. Взагалі, варто відзначити, що в історії розвитку філософсько-правової думки немає такого періоду, коли б учені не намагались відповісти, що ж таке свобода. Хотілося б процитувати Монтеск'є, який у своїй праці «Про дух законів» написав: «Немає слова, яке отримало б стільки різноманітних значень і мало б настільки різний вплив на людей, як слово» свобода» [2, с. 154].

Цей «спір про свободу» класична філософія та філософія права успадкували з часів Античності. Та для того, щоб зрозуміти всю суть теми, необхідно зануритись в історію виникнення терміну «свобода» і звернути увагу на зміни цього поняття в різні епохи

Отже, філософи грецьких міст-держав вперше звернули увагу на такі категорії, як «політична свобода», «громадянські права» і «рівність людей». Проблема свободи в античній філософії ставилася в основному в обговоренні рабства. Тобто в ті часи, основне значення фрази «бути вільним» означало «не бути рабом». Античне право визнавало свободу не як універсальну цінність, а як привілей вільних громадян. Переходячи від Античності до Середньовіччя, варто відзначити таких людей як Фома Аквінський та Августин Аврелій. Августин уперше в історії філософії яскраво позначив проблему волі та її свободи, наголосивши, що свобода – це властивість волі, а не розуму. Власне християнська філософія сприяла утвердженню єдиних моральних норм та ідеї загального братства, що дало поштовх лібералізму Нового часу, а потім в утвердженні ідеї невід'ємних прав людини.

Наступна – Епоха Відродження диктувала вже інші погляди на поняття свободи. Тоді свободу почали розуміти як розкриття здібностей особистості в усіх сферах суспільства. Гуманісти епохи Відродження відійшли від догматичного середньовічного типу філософствування і поставили в центр світогляду саму людину, вони закликали людину бути творцем себе і навколишнього світу, в цьому і заключається «бути вільним» - бути творцем себе і навколишнього світу. Концепції Нового часу тлумачили свободу як абсолютну цінність, як основоположну передумову природних прав людини, що має невідчужуваний характер. Науковий підхід до проблеми свободи визначив появу перших вчень про свободу як пізнану необхідність. Свободу почали розуміти як еволюційний процес саморозвитку людини в історії, процес модифікації свободи. Новий час став зародженням лібералізму, який стверджував базисними, природними і невід'ємними правами людини право на життя, свободу особистості і власність.

Щодо сучасності слід навести слова А. А. Мамалуя: «наша нинішня сучасність як час затвердження загальності свободи передбачає перетворення свободи в атрибутивний елемент колективного несвідомого, у культурогенну структуру менталітету, в обов'язкову складову загальнолюдського консенсусу і універсальний регулятивний принцип...» [3, с.209].

До прикладу співвідношення права і свободи хочу навести точку зору А. Козловського: «філософія без права мертва, а право без філософії порожнє» [4, с.196].

Визнання природно-правової доктрини походження прав людини не повинно протиставлятися її позитивному оформленню, навпаки, воно є результатом такого поєднання природно-правової та позитивістської концепцій і має стати загальним визнанням та утвердженням правового закону, тобто такого закону, яким втілюється ідея права у життя. Головним принципом, який визначає зв'язок права та свободи є їх обумовленість об'єктивними закономірностями суспільного розвитку і комплексом об'єктивних потреб суспільства в цілому та особистості зокрема. На мою думку, свобода виступає фундаментальною характеристикою особи.

Свободу людини розглянемо у двох аспектах. Перший – це внутрішня свобода; другий – зовнішня. Внутрішня свобода – це те, що надано людині з народження, він може проявлятися у свободі людини думати, вірити, дотримуватися певних переконань і поглядів. Також свободу можна визначати на двох рівнях: особистісному (цінність свободи для окремої людини) та загальносоціальному (цінність свободи для всього суспільства). Свобода, так само як справедливість і рівність, є принципом визнання суб'єктивного права, яке належить їй на підставі природного права, закону, договору або певного звичаю.

Розглядаючи правову державу, слід зазначити, що у такій державі для людини мають створюватися умови для реалізації нею своєї юридичної свободи. Право відображає певний історичний ступінь розвитку людства; виступає показником розвитку свободи людини у суспільстві і є по суті своєрідною логікою цінностей, що визнаються і висуваються цим суспільством. В. Нерсисянц вважав, що всесвітня історія являє собою прогресуючий рух до все більшої свободи все більшого числа людей. З правової ж точки зору цей процес означає, що все більше число людей й у все більш нових сферах суспільного життя визнаються формально рівними суб'єктами права [5, с.40].

Іншими словами, право в ідеалі – це цінність, яка не властива жодному іншому соціально-політичному явищу, цінність впорядкованої свободи людини, справедливості, консенсусу [6, с.401-402].

Право це можливість чинити так чи інакше, діяти або утриматися від дії. До того ж потрібно вважати, що свобода набагато ширше поняття, ніж право, воно має власну специфіку. Розглядаючи поняття «свобода» у юридичному аспекті, можна побачити, що це поняття багатогранне: вона може бути особистою, соціальною, політичною, економічною, культурною тощо. Тобто тут робимо висновок, що дійсно, свобода в юридичному контексті має безліч значень, які не можна порівнювати, бо вони мають свою окрему класифікацію. Особа у повсякденному житті керується виключно власною волею відповідно до інтересів, потреб та поставленої мети. Так, свобода постає природною властивістю людини, що закладена у саму її сутність та виступає невіддільним благом. З огляду на це, можемо стверджувати, що вона виступає беззаперечною цінністю для усього суспільства.

У співвідношенні ідеї свободи у правовому суспільстві, хотіла б пригадати вченого-юриста І. Андрієвського. Він передбачав обмеження волі у випадках загального державного інтересу; підтримував ідею правової держави, де свобода людини найкраще уживалася б із суворими правовими нормами. Він прагнув погодити можливу свободу діяння громадянина з поліцейськими обмеженнями. Найбільш повним виразником свободи виступає звичайне право, яке закріплює основні детермінанти свободи та сприяє її реалізації [7, с.26].

Іншими словами, свобода у праві – це система встановлених суспільством можливостей здійснювати власну поведінку відповідно до визначеного законом ступеня необхідності та бажання у певний період часу, що забезпечується державою. Так, Конституція України у ст. 23 чітко закріплює ідею свободи і вказує на те, що «Кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості» [8].

Таким чином, у сучасних умовах право виступає єдиною можливою формою фактичної реалізації такої загальнолюдської одвічної цінності, як свобода, знехтування якою призведе до втрати правом його власної цінності та відповідно – до знецінення права.

Отже, в ході проведеного дослідження, ми прийшли до наступних висновків: свобода – це ціннісна основа права, знехтування нею може призвести до втрати правом своєї ідеї та мети. Вона є тією суспільною цінністю, зміст якої змінювався в ході історичного розвитку, тому ми не маємо єдиного визначення даного поняття; гарантією свободи є справедлива рівність можливостей кожного суб'єкта правовідносин; свобода полягає в можливості будь-якого волевиявлення, що не завдає шкоди іншим і загальному благу; межі свободи може визначати тільки правовий закон, який і є її мірою. Основною метою правового закону є закріплення прав для того, щоб допомогти людині усвідомити свої можливості; жоден перелік прав не вичерпує змісту свободи, адже лише частина дозволеного визначається через права людини. Діє формула: «Усе, що не заборонене законом, те дозволене»; обмеження прав можливе лише на підставі правового закону, що сприяє загальному добробуту в демократичному суспільстві; порушення свободи має своїм наслідком притягнення винного суб'єкта до правової відповідальності. Відповідальність – це органічна властивість свободи, що відрізняє її від свавілля; у цьому контексті свобода нерозривно пов'язана з примусом.

Як висновок слід відзначити, що свобода – досить складне явище, яке потребує комплексного та всебічного вивчення. Та все ж свобода виступає природною ознакою і необхідністю людини, є втіленням самодостатності та індивідуальності кожного. Різноманіття видів свободи дає нам можливість детальніше ознайомитися з її істинною суттю, а дослідження взаємозв'язків свободи з іншими явищами (право, мораль, відповідальність) сприяє встановленню основних її проявів. Хотіла б також відзначити особливість свободи, яка полягає у її суперечності: якщо вона необмежена, то сама себе усуває. У такий спосіб визначається взаємозв'язок відповідальності і свободи, адже ці поняття трактуються як нерозривні. Право є основним виразником свободи й основною формою втілення свободи.

Література

1. Договір про запровадження Конституції для Європи URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_647/print (дата звернення: 13.04.2019)
2. Монтеск'є Ш. Избранные сочинения / под ред. М. П. Баскина. М.: Изд-во политической литературы, 1955. 799 с. URL: https://platonu.net/load/knigi_po_filosofii/istorija_prosveshhenie/monteske_sh_izbrannve_proizvedeniia/11-1-0-4906 (дата звернення: 13.04.2019)
3. Мамалуй А. А. Освобождение (от) свободы? Вестн. ХНУ. Философские перипетии. 2008. С. 209-233
4. Козловський А. А. Право як пізнання: вступ до гносеології права. М-во освіти України; Чернігів. держ. ун-т ім. Ю. Федьковича. Чернівці: Рута, 1999. 295 с.
5. Нерсисянц В. С. Философия права: учебник 2-е изд., перераб. и доп. М.: Норма, 2008. 848 с.
6. Алексеев С. С. Право: азбука – теория – философия. Опыт комплексного исследования. М.: Статут, 1999. 712 с.
7. Тимошенко В. Свобода і необхідність в історії політико-правової думки. Право України. 2006. С. 24-28. URL: <http://clar.naiu.kiev.ua/ispui/handle/123456789/2976>(дата звернення: 13.04.2019)
8. Конституція України від 28.06.1996 р. з наст. змін. і доп. від 21.02.2014 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>(дата звернення: 13.04.2019)
9. Гнасевиц Н. В., Довгань А. О. Прояви сутнісних сил життєвої стійкості людини : Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова : зб. наук. пр. Київ : Серія 7, Релігієзнавство. Культурологія. Філософія. Вип. 39 (52), 2018 . С. 57-63.